

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

БАГНЮК Віталій Михайлович - здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 342.95 (477)

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2024.4.69>

У статті доведено, що реалізація державної антикорупційної політики безпосередньо пов'язана з належним функціонуванням підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України, які забезпечують невідворотність виконання покладених на органи і підрозділи поліції завдань і функцій за рахунок належної організації системи внутрішнього контролю, попередження, виявлення і розслідування корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень, регулярно перевіряють дотримання поліцейськими дисципліни та законності, фіксують виявлені порушення, підтримуючи тим самим відповідальне ставлення до несення служби, прагнення поліцейських до саморозвитку, знання ключових для певної служби положень нормативно-правових актів, керівництва центрального апарату Національної поліції України та територіального органу, що дозволяє формувати культуру законного, сумлінного, виваженого, відповідального виконання покладених на поліцію обов'язків.

З'ясовано, що у правоохоронній діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України як суб'єктів протидії корупції в умовах воєнного стану мають враховуватися особливі безпекові реалії, ключовий акцент під час перевірки несення служби поліцейськими має робитися на дотриманні правил особистої безпеки, вимог до носіння спеціальних засобів індивідуального захисту, перебування за можливості в укритті, особлива увага має спрямовуватися на недопущення створення поліцейськими ситуацій, що становлять не-

безпеку для інших громадян, а також здійснення необхідного комплексу заходів щодо мінімізації потенційно можливої небезпеки.

Ключові слова: правоохоронна діяльність, підрозділи внутрішньої безпеки Національної поліції України, суб'єкти протидії корупції, історичний шлях, система внутрішнього контролю, керівництво.

Постановка проблеми

Основи успішної національної антикорупційної політики в Україні можна виділити такими положеннями: сильна політична воля вищого керівництва держави боротися з корупцією та сформована на її основі єдина національна політика боротьби з корупцією, яка б охоплювала комплекс заходів державного, політичного, економічного, соціального та правового характеру; організований соціальний контроль з боку громадянського суспільства за системою державного управління загалом (неодмінною умовою для цього є створення середовища прозорості); передбачена можливість порушення кримінального переслідування правопорушників у цих межах; суворя підзвітність осіб, наділених владою, перед справді незалежним органом, який контролює прозорість; він також має право притягувати посадовців до відповідальності, незалежно від їхнього місця в ієрархічній структурі влади [1, с. 102-103].

При цьому реалізація державної антикорупційної політики безпосередньо пов'язана з належним функціонуванням підрозділів

внутрішньої безпеки Національної поліції України, які забезпечують невідворотність виконання покладених на органи і підрозділи поліції завдань і функцій за рахунок належної організації системи внутрішнього контролю, попередження, виявлення і розслідування корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень, регулярно перевіряють дотримання поліцейськими дисципліни та законності, фіксують виявлені порушення, підтримуючи тим самим відповідальне ставлення до несення служби, прагнення поліцейських до саморозвитку, знання ключових для певної служби положень нормативно-правових актів, керівництва центрального апарату Національної поліції України та територіального органу, що дозволяє формувати культуру законного, сумлінного, виваженого, відповідального виконання покладених на поліцію обов'язків.

Стан дослідження теми

У вітчизняній адміністративно-правовій думці проблемами здійснення правоохоронної діяльності органами і підрозділами поліції цікавилися: О. М. Алтуніна, О. Ф. Андрійко, Н. О. Армаш, О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, К. Л. Бугайчук, В. М. Буренко, С. Г. Гаспарян, В. О. Іванцов, Т. Є. Кагановська, А. Т. Комзюк, О. М. Музичук, Р. С. Осипчук, Д. В. Приймаченко, В. В. Сокурєнко, О. Ю. Синявська, С. С. Серьогін та інші науковці. Проте питанню сутності та особливостей правоохоронної діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України як суб'єктів протидії корупції ще не приділялося достатньої уваги у вітчизняних дослідженнях.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в тому, щоб дослідити сутність та особливості правоохоронної діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України як суб'єктів протидії корупції. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: з'ясувати сутність правоохоронної діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України як суб'єктів протидії корупції та напрями, які вона охо-

плює; розглянути особливий історичний шлях становлення поліції, злагоджену систему внутрішнього контролю та координуючу роль керівництва Національної поліції України та безпосередньо Департаменту внутрішньої безпеки як особливості правоохоронної діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України як суб'єктів протидії корупції.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що автором було вперше виокремлено та комплексно розглянуто раніше не досліджувані особливості правоохоронної діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України як суб'єктів протидії корупції, пов'язані з історичним шляхом становлення поліції, злагодженою системою внутрішнього контролю та координуючою роллю керівництва.

Виклад основного матеріалу

Розглядаючи сутність правоохоронної діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України як суб'єктів протидії корупції, варто звернути увагу на те, що правоохоронна діяльність у подоланні корупції є дуже важливою для досягнення прозорого уряду, вільного від зловживання владою [2, с. 564].

Така діяльність є нерозривно пов'язаною з реалізацією правоохоронної функції держави, яка, на думку О. Світличного, реалізується шляхом прийняття управлінських рішень, що ґрунтуються на конституційних та законодавчих імперативних нормах, виражених у категоричних директивах уповноважених державних органів, їх посадових осіб, які встановлюють правила поведінки учасників правовідносин, що має велике значення для інтересів держави та суспільства. Правоохоронна функція держави не є постійною; під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів вона може зазнавати змін. Правоохоронна функція держави прямо чи опосередковано покладається на суб'єктів публічного права [3, с. 109].

З огляду на це діяльність підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України є складовою механізму реалізації правоохоронної функції держави. Це озна-

чає, що вона є органічно взаємопов'язаною з відповідною діяльністю інших правоохоронних органів та окремих їх підрозділів, а також у процесі її здійснення мають враховуватися ключові загальнодержавні пріоритети в сфері захисту прав і свобод громадян, забезпечення національної безпеки держави, підтримання дисципліни і законності у публічному управлінні. Це також передбачає плідну взаємодію з іншими правоохоронними органами, зокрема спеціалізованими антикорупційними органами, у процесі проведення спільних операцій, обміну інформацією тощо.

При цьому правоохоронна діяльність – це вид державної діяльності, що здійснюється з метою захисту закону спеціально уповноваженими органами шляхом застосування правових заходів впливу відповідно до закону та відповідно до встановленого порядку. Правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану характеризується тим, що: по-перше, вона здійснюється на підставі та з метою реалізації положень закону, що діють в особливий період; по-друге, має певну мету; по-третє, вона здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами, до яких належать сили безпеки та оборони. Змістом основних завдань правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану є захист та оборона: особи, її прав і свобод; конституційного (державного) ладу та основ місцевого самоврядування; власності; правопорядку; природних ресурсів та навколишнього середовища; національної (державної) безпеки; державного та митного кордону України тощо. Таким чином, правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану забезпечується відповідними уповноваженими суб'єктами, до яких належать сили безпеки та оборони, для особистої безпеки людини, окремої особи, громадянина, а також безпеки всього громадянського суспільства та держави [4, с. 636-637].

У цьому контексті у правоохоронній діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України як суб'єктів протидії корупції в умовах воєнного стану мають враховуватися особливі безпекові реалії, ключовий акцент під час перевірки несення служби поліцейськими має роби-

тися на дотриманні правил особистої безпеки, вимог до носіння спеціальних засобів індивідуального захисту, перебування за можливості в укритті, особлива увага має спрямовуватися на недопущення створення поліцейськими ситуацій, що становлять небезпеку для інших громадян (під час огляду місця події, проведення допиту, несення служби із забезпечення публічної безпеки і порядку), а також здійснення необхідного комплексу заходів щодо мінімізації потенційно можливої небезпеки (спрямування усіх присутніх під час огляду місця події громадян в укриття, попереднє узгодження з організаторами масових заходів порядку переміщення до укриття тощо).

Так, правоохоронна діяльність підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України як суб'єктів протидії корупції охоплює два самостійні напрями: перший – пов'язаний із захистом прав і свобод поліцейських, недопущенням будь-якого тиску на них; другий – з виявленням недобросовісних поліцейських, які використовують покладені на них повноваження у цілях особистого збагачення, тим самим спотворюючи узагальнену картину правоохоронної діяльності Національної поліції України. Цей узагальнений на рівні суспільної думки образ окремого поліцейського, поліцейської діяльності, взаємодії поліції з населенням формується протягом років, багато в чому засновуючись на описах окремих громадян контактів з поліцією, негативному досвіді, що пов'язаний з корупцією, нетактовним поведінням, фізичним чи психологічним насильством тощо. І таку інформацію також мають моніторити підрозділи внутрішньої безпеки Національної поліції України, негайно на неї реагувати, надавати населенню чітку відповідь щодо результатів службових розслідувань і прийнятих кадрових рішень тощо. Водночас у правоохоронній діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України треба підтримувати першочерговий вектор на перший напрям – захист прав і свобод поліцейських, не спрямовувати діяльність виключно на виявлення недоліків під час несення служби на рівні окремих поліцейських, а на допомогу останнім, відслідковувати причинно-наслід-

кові зв'язки, пов'язані з виникненням таких недоліків на рівні організації служби, кадрового набору, діяльності керівників на місцях тощо. Треба чітко усвідомлювати, що внутрішня безпека не має досягатися виключно каральними методами, а здійснюватися за рахунок діалогу, підтримки, наставництва та широких можливостей сприяння на професійному шляху поліцейських.

Щодо особливостей правоохоронної діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України як суб'єктів протидії корупції, то слід першочергово назвати особливий історичний шлях становлення поліції в Україні та світі. Слово «поліція» походить від давньогрецького слова «поліс», що означає «місто». Однак перша поліцейська організація виникла приблизно в 3000 році до нашої ери в Єгипті. Фараони відповідали за призначення посадовця для нагляду та забезпечення правосуддя і безпеки в кожній юрисдикції. Цьому посадовцю допомагав місцевий збирач податків. У Стародавній Греції також існувала поліція, що складалася зі скіфських рабів, якими керували магістрати. Стародавній Рим продовжував практику вербування громадян нижчого класу (іноді з кримінальним минулим) до складу поліції. Ці групи чоловіків відповідали за захист міста, але переслідування повсякденних злочинів (навіть вбивств) часто залишалося на розсуд окремих осіб. Імператор Август створив три групи поліції для захисту Риму від злочинів та пожеж у 6 році нашої ери. Ці люди були набрані з римської армії. Після розпаду Римської імперії у 5 столітті Візантійська імперія повернулася до первісної моделі правоохоронної діяльності, де більшість злочинів залишалися на розгляд окремим особам. Однак в Англії формувалася нова структура поліції. У цій моделі групи зі 100 чоловіків відповідали за забезпечення належної поведінки один з одним, одночасно захищаючи громаду [5]. Так, вперше були створені поліцейські підрозділи у сучасному їх розумінні.

Розглядаючи специфіку формування органів і підрозділів поліції на українських землях, К. Гарбузюк зазначає, що правоохоронні органи завжди існували на території нашої держави, як і необхідність управлін-

ня їхнім персоналом. Витоки поліцейської діяльності на території України були закладені ще в часи Київської Русі. Активізація правотворчої та правоохоронної діяльності є спадщиною цього періоду, про що свідчить той факт, що звичаєве право було закріплено в письмових джерелах. У наступні століття територія нашої країни була роздробленою та перебувала під владою кількох держав. Ситуація змінилася на початку 18 століття, коли Україна потрапила під владу Російської імперії. Влада цієї монархічної держави завжди спиралася на систему спеціальних органів, одним з яких була поліція. Централізація влади, а також визначення поліції як самостійної структури, вимагало її комплектування професійними працівниками, здатними ефективно виконувати свої функції. Тому історико-правовий аналіз порушеної теми слід розглядати на таких етапах: 1) «імперський етап» – а) початок XVIII – середина XIX століття; б) кінець XIX століття – 1920-ті роки; 2) радянський етап – 1920-ті – 1990-ті роки; 3) етап незалежності України – кінець 90-х років – до сьогодні [6, с. 25].

Водночас у 2015 році на території України було створено новий правоохоронний орган – Національну поліцію, який став радикально новою заміною міліції, що існувала майже століття. Національна поліція врахувала позитивні досягнення у підтримці та забезпеченні діяльності правоохоронного сектору нашої держави [6, с. 27].

Так, історичний шлях становлення поліції в Україні як особливості правоохоронної діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України як суб'єктів протидії корупції свідчить про поступовий перехід від силових, авторитарних, ситуаційно-обумовлених до демократичних, сервіс-орієнтованих, прозорих підходів до повсякденної практики. Даний перехід обумовив трансформацію системи внутрішнього контролю за забезпеченням доброчесності у діяльності поліції, призвів до появи підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України, положення про функціонування яких було затверджене Наказом Національної поліції України від 09 листопада 2015 року № 83. Також

у процесі європейської інтеграції дедалі більша увага з боку громадськості та міжнародних партнерів почала приділятися як зовнішній, так і внутрішній системі контролю за діяльністю поліції, що набуло ще більшого значення в умовах функціонування таких зовнішніх структур, на які покладається виявлення, припинення і розслідування злочинності в поліції, як Державне бюро розслідувань, Національне антикорупційне бюро України та Спеціалізована антикорупційна прокуратура. В умовах же воєнного стану в діяльності підрозділів внутрішньої безпеки враховуються актуальні безпекові реалії несення служби, визначаються чіткі пріоритети з огляду на властиві для особливих умов порушення дисципліни і законності з боку поліцейських.

Ще однією особливістю правоохоронної діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України як суб'єктів протидії корупції є злагоджена система внутрішнього контролю. Така система може допомогти у виявленні та запобіганні корупції та незаконній поведінці серед поліцейських. Мета контролю полягає в тому, щоб забезпечити, щоб поліцейська служба діяла відповідно до свого призначення, а її робота призводила до покращення репутації поліції та підвищення ефективності та відповідальності її співробітників. Завдання, що виконуються внутрішнім контролем, різняться: а) коли йдеться про адміністрування та операції: внутрішній контроль оцінює, чи були досягнуті цілі служби, певного підрозділу чи певної операції; б) коли йдеться про безпеку: у процесі внутрішнього контролю перевіряється, чи вжила поліція всіх необхідних запобіжних заходів з метою забезпечення безпеки зони ризику або місця, тоді як у самій поліції перевіряється, чи були захищені конфіденційні дані; в) коли йдеться про законність дій, вжитих поліцейським, внутрішній контроль досліджує: чи були вжиті заходи законними та пропорційними, чи були дотримані відповідні процедури; г) коли йдеться про етику, внутрішній контроль стимулює та сприяє повазі до цінностей, норм та етичних правил, що застосовуються на службі [7].

З огляду на це злагоджена система внутрішнього контролю у правоохоронній діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України як суб'єктів протидії корупції дозволяє встановити чіткі внутрішні межі законності та дисципліни, визначити на рівні відомчих нормативно-правових актів (наказів Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України) їх правові, організаційні та інституційні основи, систему завдань і функцій уповноважених суб'єктів у структурі Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України (керівника, заступників тощо) у процесі здійснення внутрішнього контролю та забезпечення власної безпеки органів і підрозділів поліції.

Ще однією важливою особливістю є координуюча роль керівництва Національної поліції України та безпосередньо Департаменту внутрішньої безпеки у визначенні ключових підходів до виконання покладених на підрозділи внутрішньої безпеки завдань і функцій у царині протидії корупції.

Саме керівники підрозділів внутрішньої безпеки на місцях за допомогою проведення регулярних нарад, заслуховувань, прийняття кадрових та інших управлінських рішень, планування діяльності підрозділів, налагодження взаємодії з іншими органами і підрозділами, зокрема управлінням запобігання корупції, у межах певної області формують основну візію протидії корупції в діяльності поліції, визначають методи, підходи та інструменти, що безпосередньо будуть застосовані у процесі виявлення, документування та припинення корупційних дій.

За даними ОБСЄ роль керівництва відділу внутрішнього контролю має особливе значення, і воно має виконувати п'ять основних завдань: аналізувати роботу відділу та визначати його цілі, мотивувати співробітників та спілкуватися з іншими органами, контролювати роботу співробітників, оцінювати та надавати зворотний зв'язок [7].

Висновки

Таким чином, реалізація державної антикорупційної політики безпосередньо пов'язана з належним функціонуванням

підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України, які забезпечують невідворотність виконання покладених на органи і підрозділи поліції завдань і функцій за рахунок належної організації системи внутрішнього контролю, попередження, виявлення і розслідування корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень, регулярно перевіряють дотримання поліцейськими дисципліни та законності, фіксують виявлені порушення, підтримуючи тим самим відповідальне ставлення до несення служби, прагнення поліцейських до саморозвитку, знання ключових для певної служби положень нормативно-правових актів, керівництва центрального апарату Національної поліції України та територіального органу, що дозволяє формувати культуру законного, сумлінного, виваженого, відповідального виконання покладених на поліцію обов'язків.

З'ясовано, що у правоохоронній діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України як суб'єктів протидії корупції в умовах воєнного стану мають враховуватися особливі безпекові реалії, ключовий акцент під час перевірки несення служби поліцейськими має робитися на дотриманні правил особистої безпеки, вимог до носіння спеціальних засобів індивідуального захисту, перебування за можливості в укритті, особлива увага має спрямовуватися на недопущення створення поліцейськими ситуацій, що становлять небезпеку для інших громадян (під час огляду місця події, проведення допиту, несення служби із забезпечення публічної безпеки і порядку), а також здійснення необхідного комплексу заходів щодо мінімізації потенційно можливої небезпеки (спрямування усіх присутніх під час огляду місця події громадян в укриття, попереднє узгодження з організаторами масових заходів порядку переміщення до укриття тощо).

Проаналізовано історичний шлях становлення поліції в Україні як особливості правоохоронної діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України як суб'єктів протидії корупції, що свідчить про поступовий перехід від силових, авторитарних, ситуаційно-обумовле-

них до демократичних, сервіс-орієнтованих, прозорих підходів до повсякденної практики. Даний перехід обумовив трансформацію системи внутрішнього контролю за забезпеченням доброчесності у діяльності поліції, призвів до появи підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України. Також у процесі європейської інтеграції дедалі більша увага з боку громадськості та міжнародних партнерів почала приділятися як зовнішній, так і внутрішній системі контролю за діяльністю поліції, що набуло ще більшого значення в умовах функціонування таких зовнішніх структур, на які покладається виявлення, припинення і розслідування злочинності в поліції, як Державне бюро розслідувань, Національне антикорупційне бюро України та Спеціалізована антикорупційна прокуратура.

Розглянуто як окрему особливість злагоджену систему внутрішнього контролю у правоохоронній діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України як суб'єктів протидії корупції, що дозволяє встановити чіткі внутрішні межі законності та дисципліни, визначити на рівні відомчих нормативно-правових актів (наказів Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України) їх правові, організаційні та інституційні основи, систему завдань і функцій уповноважених суб'єктів у структурі Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України (керівника, заступників тощо) у процесі здійснення внутрішнього контролю та забезпечення власної безпеки органів і підрозділів поліції.

Досліджено як окрему особливість те, що керівники підрозділів внутрішньої безпеки на місцях за допомогою проведення регулярних нарад, заслуховувань, прийняття кадрових та інших управлінських рішень, планування діяльності підрозділів, налагодження взаємодії з іншими органами і підрозділами, зокрема управліннями запобігання корупції, у межах певної області формують основну візію протидії корупції в діяльності поліції, визначають методи, підходи та інструменти, що безпосередньо будуть застосовані у процесі виявлення, документування та припинення корупційних дій.

Література

1. Krotiuk A.M. Foreign experience of public involvement in the prevention of corruption crimes. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2021. No. 11 (1). Pp. 98-105.
2. Hutabarat H. S. P., Siregar T., Akmal M. R. H. The Role of Law Enforcement in Overcoming Corruption Crimes in the Form of Bribery by Civil Servants. *Journal la sociale*. 2021. No. 6 (2). Pp. 564-571.
3. Svitlychnyi O. Law enforcement function of the state in the field of intellectual property protection. *Law. Human. Environment*. 2024. No. 15 (1). Pp. 101-114.
4. Batiuk O.V., Fedorchuk M.V. Providing law enforcement activity in the martial law regime. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 634-637.
5. A Brief History of Law Enforcement // Badge & Wallet: сайт. URL: <https://www.badgeandwallet.com/news/brief-history-law-enforcement>.
6. Harbuziuk K. Historical and legal analysis of the National Police staffing development. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2022. No. 5. Pp. 24-28.
7. Internal Control of Police Internal Control of Police – Comparative Models // Institute Alternative: сайт. URL: <https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/5/8/138711.pdf>.

**CONTENT AND FEATURES OF
LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES
OF INTERNAL SECURITY UNITS OF
THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE
AS SUBJECTS OF COMBATING
CORRUPTION**

The article proves that the implementation of the state anti-corruption

policy is directly related to the proper functioning of the internal security units of the National Police of Ukraine, which ensure the inevitability of fulfilling the tasks and functions assigned to the police bodies and units through the proper organization of the internal control system, prevention, detection and investigation of corruption and corruption-related offenses, regularly check the observance of discipline and legality by the police, record the identified violations, thereby supporting a responsible attitude to the service, the desire of police officers for self-development, knowledge of key provisions of regulatory legal acts for a particular service, the leadership of the central apparatus of the National Police of Ukraine and the territorial body, which allows forming a culture of legal, conscientious, balanced, responsible performance of the duties assigned to the police.

It was found that the law enforcement activities of the internal security units of the National Police of Ukraine as subjects of combating corruption under martial law should take into account special security realities, the key emphasis during the verification of the performance of service by police officers should be on compliance with the rules of personal safety, requirements for wearing special personal protective equipment, staying in shelter whenever possible, special attention should be paid to preventing police officers from creating situations that pose a danger to other citizens, as well as implementing the necessary set of measures to minimize potential danger.

Key words: law enforcement activities, internal security units of the National Police of Ukraine, subjects of combating corruption, historical path, internal control system, leadership.